dixit *centum dare jussum* : si nulla reliqua sunt, quæ servus dare debeat : et per hoc, adita[95] hereditate, liber factus est, obligatio evictionis contrahitur : eo quod liber homo, tanquam statuliber, traditur : si centum in reliquis habet, potest videri heres non esse mentitus : quoniam rationes[96] reddere jussus, intelligitur summam pecuniæ, quæ ex reliquis colligitur, jussus dare : cui consequens est, ut, si minus quam centum in reliquis habuerit, veluti sola quinquaginta, ut, cum eam pecuniam dederit, ad libertatem pervenerit, de reliquis quinquaginta actio ex empto competat. — § 5. Sed et si quis in venditione *statuliberum* perfusorie dixerit, conditionem autem libertatis celaverit[97], empti judicio tenebitur, si id nescierit emptor : hic enim exprimitur, eum, qui dixerit statuliberum et nullam conditionem pronunciaverit, evictionis quidem nomine non teneri, si conditione impleta servus ad libertatem pervenerit : sed empti[98] judicio teneri, si modo conditionem, quam sciebat propositam esse, celavit : sicuti qui fundum tradit, et, cum sciat certam servitutem deberi, perfusorie dixerit, *itinera actus, quibus sunt, utique sunt, recte recipitur*, evictionis quidem nomine se liberat, sed quia decepit[99] emptorem, empti[100] judicio tenetur. — § 6. In fundo vendito cum modus[1] pronunciatus deest, sumitur portio[2] ex pretio : quod totum colligendum est ex omnibus jugeribus dictis.

70. Paulus, lib. 5 Quæstionum.

Evicta re, ex empto actio non ad pretium duntaxat recipiendum, sed[3] ad id quod interest competit. Ergo, et si minor[4] esse cœpit, damnum emptoris[5] erit.

71. *Idem*, lib. 16 Quæstionum.

Pater filiæ nomine fundum in dotem dedit : evicto eo, an ex empto, vel duplæ stipulatio committatur, quasi pater damnum patiatur, non immerito dubitatur. Non enim, sicut mulieris dos est, ita patris esse dici potest[6] : nec conferre fratribus[7] cogitat dotem a se profectam, manente matrimonio. Sed videamus, ne probabilius dicatur, committi hoc quoque casu stipulationem : interest enim patris, filiam dotatam habere, et spem quandoque recipiendæ dotis : utique, si in potestate sit : quod si emancipata est, vix poterit defendi, statim committi stipulationem, cum uno[8] casu ad eum dos regredi possit. Nunquid ergo tunc demum agere possit, cum mortua in matrimonio filia, potuit dotem repetere, si evictus fundus non esset? An et hoc casu interest patris dotatam filiam habere, ut statim convenire promissorem possit? Quod magis paterna affectio inducit.

72. Callistratus, lib. 2 Quæstionum.

Cum plures fundi specialiter nominatim uno instrumento emptionis interposito venierint, non utique alter alterius fundus pars videtur esse, sed multi fundi una emptione continentur : et quemadmodum, si quis complura mancipia uno instrumento emptionis interposito venditerit, evictionis actio in singula capita mancipiorum spectatur : et sicut aliarum quoque rerum complurium una emptio facta sit, instrumentum quidem emptionis interpositum unum est, evictionum autem tot actiones [sunt], quot et species rerum [sunt] quæ emptione comprehensæ sunt : ita et in proposito non utique prohibebitur emptor, evicto[9] ex his uno fundo venditorem convenire, quod una cautione emptionis complures fundos mercatus comprehenderit.

73. Paulus, lib. 7 Responsorum.

Seia fundos, Mævianum et Seianum, et cæteros doti dedit : eos fundos vir Titius, viva Seia, sine controversia possedit : post mortem deinde Seiæ, Sempronia heres Seiæ quæstionem pro prædii proprietate facere instituit : quæro, cum Sempronia ipsa sit heres Seiæ, an jure controversiam facere possit? Paulus respondit, jure quidem proprio, non hereditario, Semproniam, quæ Seiæ, de qua quæritur, heres exstitit, controversiam fundorum facere posse, sed evictis prædiis, eandem Semproniam heredem Seiæ convenire posse, vel exceptione doli[10] mali summoveri [posse.]

74. Hermogenianus, lib. 2 juris Epitomatorum.

Si plus[11] vel minus, quam pretii nomine datum est, evictione secuta dari convenerit, placitum[12] custodiendum est. — § 1. Si jussu judicis rei judicatæ pignus captum per officium distrahatur, post evincatur, ex empto contra eum, qui pretio liberatus est[13], non quanti interest, sed de pretio duntaxat ejusque usuris, habita ratione fructuum dabitur : scilicet si hos ei cui evicit restituere non habebat necesse. — § 2. Mota[14] quæstione, interim non ad pretium restituendum, sed ad rem defendendam venditor conveniri potest[15]. — § 3. Qui nomen *quale fuit* vendidit, duntaxat[16] ut sit, non ut exigi etiam aliquid possit, et dolum præstare cogitur.

75. Venuleius, lib. 16 Stipulationum.

Quod ad servitutes prædiorum attinet, si tacite secutæ sunt, et vindicentur ab alio, Quintus Mucius, et Sabinus existimant, venditorem ob evictionem teneri non posse : nec enim evictionis nomine quemquam teneri in eo jure, quod tacite soleat accedere, nisi[17] *ut optimus maximusque esset*, traditus fuerit fundus : tunc enim liberum[18] ab omni servitute præstandum : si vero emptor petat viam vel actum, venditorem teneri non posse : nisi[19] nominatim dixerit, accessurum iter, vel actum; tunc enim teneri eum qui ita dixerit : et vera est Quinti Mucii sententia, ut qui *optimum maximumque fundum* tradidit, liberum præstet, non[20] etiam deberi alias servitutes : nisi hoc specialiter ab eo accessum sit.

76. *Idem*, lib. 17 Stipulationum.

Si alienam rem mihi tradideris, et eandem pro derelicto habuero, amitti auctoritatem, id est, actionem pro evictione, placet.

TIT. III.

DE EXCEPTIONE REI VENDITÆ [ET TRADITÆ.]

1. Ulpianus, lib. 76, ad Edictum.

Marcellus scribit, si alienum fundum vendideris, et tuum postea factum petas, hac te[1] exceptione recte repellendum. — § 1. Sed et si dominus fundi, heres[2] venditori existat, idem erit dicendum. — § 2. Si quis rem meam, mandatu meo vendiderit, vindicanti mihi rem venditam, nocebit hæc exceptio : nisi probetur, me mandasse ne traderetur antequam pretium solvatur. — § 3. Celsus ait, Si quis rem meam vendidit minoris[3], quam ei mandavi, non videtur alienata : et si petam eam, non obstabit mihi hæc exceptio : quod verum est. — § 4. Si servus merces peculiariter emerit, deinde dominus eum, prius quam proprietatem rerum nancisceretur, testamento liberum esse jusserit, eique peculium prælegaverit, et venditor a servo merces petere cœperit : exceptio in factum locum habebit : quia is tunc servus fuisset, cum contraxisset. — § 5. Si quis rem emerit, non autem fuerit ei tradita, sed possessionem sine vitio fuerit nactus, habet exceptionem contra venditorem : nisi forte venditor justam causam habeat, cur rem vindicet : nam et si tradideritpossessionem, fuerit autem justa causa vindicanti, replicatione adversus exceptionem utetur.

2. Pomponius, lib. 2, ex Plautio.

Si a Titio fundum emeris, qui[4] Sempronii erat, isque tibi traditus fuerit : pretio autem soluto Titius Sempronii heres exstiterit, et eundem fundum Mævio vendiderit, et tradiderit : Julianus ait, æquius esse, priorem te tueri : quia, et si ipse Titius fundum a te peteret, exceptione summoveretur, et si ipse Titius eum possideret, Publiciana peteres.

3. Hermogenianus, lib. 6 juris Epitomatorum.

Exceptio rei venditæ et traditæ non tantum ei cui res tradita est, sed successoribus etiam ejus, et emptori secundo, etsi res ei non fuerit tradita, proderit : interest enim emptoris primi, secundo rem non evinci. — § 1. Pari ratione venditoris etiam successoribus nocebit · sive in universum jus, sive in eam duntaxat rem successerint.

---

95. L. 9, in fin. infr. d. t. — 96. L. 89, § ult. infr. de verb. sign. — 97. L. 9, § 1, infr. de statulib. — 98. L. 10, in fin. infr. d. t. — 99. L. 39, supr. de act. empt. — 100. L. 66, § 1, supr. de contrah. empt. — 1. L. 3, in pr. supr. de act. empt. — 2. L. 1, supr. h. t. — 3. L. 8, L. 60, L. 66, in fin.; L. 67, supr.; L. 11, in fin.; L. 59, in fin. C. eod.; L. 43, circa fin. supr. de act. empt.; L. ult. C. de commun. rer. alienat. — 4. L. 66; in fin. s. pr. h. t.; L. 45, in pr. supr. de act. empt. § 3. Inst. de empt. — 5. *Immo vide* L. 64, in pr. supr. h. t. — 6. *Immo vide* L. 3, infr. soluto matrim. — 7. L. 4, infr. de collatione; L. 1, in fin. infr. de dot. collat. L. 6, C. de collationib. — 8. L. 5 infr. de divort. — 9. L. 46, § 1, infr. de solution. — 10. L. 14, in fin. C. de rei vind. — 11. L. 56, in pr. supr. h. t. — 12. L. 23, L. 25, C. eod. — 13. L. 13, in fin. C. eod. — 14. L. 3, C. eod. — 15. *Excip.* L. 12, C. eod. — 16. L. 4, supr. de hered. vel act. vend. — 17. L. 48, supr. h. t. — 18. L. 69, § 3, infr. de legat. 1. — 19. L. 66, in pr. supr. de contrah. empt. — 20. L. 90, L. 169, in fin. infr. de verb. sign.

Tit. III. — 1. L. 17, supr. de evict. — 2. L. 14, C. de rei vind.; L. 14, C. de evict. — 3. L. 7, § 6 infr. pro emptore. — 4. L. 72, supr. de rei vind.; L. 4, § 32, infr. de doli mali et met except.

LIBER VICESIMUSSECUNDUS.

TIT. I.

DE USURIS[1], ET FRUCTIBUS, ET CAUSIS, ET OMNIBUS ACCESSIONIBUS, ET MORA.

1. Papinianus, lib. 2 Quæstionum.

Cum judicio bonæ[2] fidei disceptatur, arbitrio judicis usurarum modus ex more[3] regionis, ubi contractum est[4], constituitur : ita tamen, ut legi non offendat. — § 1. Socius si ideo condemnandus erit, quod pecuniam communem invaserit, vel in suos usus converterit, omnimodo, etiam mora non interveniente, præstabuntur usuræ[5]. — § 2. Nec tamen judex judicii bonæ fidei recte jubebit interponi cautiones, ut, si tardius sententiæ condemnatus paruerit, futuri[6] temporis pendantur usuræ, cum in potestate sit actoris judicatum exigere. Paulus notat : Quid enim pertinet ad officium judicis, post condemnationem futuri[7] temporis tractatus? — § 3. Papinianus : Circa tutelæ restitutionem pro favore pupillorum latior interpretatio facta est : nemo enim ambigit hodie, sive judex accipiatur in diem sententiæ, sive sine judice tutela restituatur, in eum[8] diem quo restituit usuras præstari : plane, si tutelæ judicio nolentem experiri, tutor ultro convenerit, et pecuniam obtulerit, eamque obsignatam deposuerit[9], ex eo tempore non præstabit usuras.

2. *Idem*, lib. 6 Quæstionum.

Vulgo receptum est, ut, quamvis in personam actum sit, post[10] litem tamen contestatam causa[11] præstetur : cujus opinionis ratio redditur, quoniam, quale est, cum petitur, tale dari debet, ac propterea post ea captos fructus, partumque editum restitui oportet.

3. *Idem*, lib. 20 Quæstionum.

In fideicommissi persecutione, cum post judicis sententiam, moram fecisset heres, jussit imperator Marcus Antoninus, intermisso legitimo[12] tempore, quod condemnatis præstatur, ut usque ad sententiam commoda fideicommissarius accipiat : quod decretum ita accipi oportet, si ante judicis sententiam mora non intervenit : tametsi non facile evenire possit, ut, mora non præcedente, perveniatur ad judicem : sed puta legis Falcidiæ rationem intervenisse : cæterum si, antequam ad judicem perveniretur, in mora heres fuit, exinde fructuum præstandorum necessitate adstrictus, qua tandem ratione, quoniam et sententia victus est, legitimi temporis spatio fructibus liberabitur, cum ea temporis intercapedo judicato dilationem dare non lucrum adferre debeat? — § 1. In his quoque judiciis, quæ non sunt arbitraria, nec bonæ fidei, post[13] litem contestatam, actori causa præstanda est in eum diem, quo sententia dicitur : certe post rem judicatam tempus a fructibus dependendis immune est. — § 2. Nonnunquam evenit, ut quanquam fructus hereditatis, aut pecuniæ usura nominatim relicta non sit, nihilominus debeatur[14] : utputa si quis rogetur, *post mortem suam, quidquid ex bonis supererit, Titio restituere* : ut enim ea quæ fide bona deminuta sunt[15], in causa fideicommissi non deprehenduntur, si pro modo cæterorum quoque bonorum deminuantur : ita, quod ex fructibus supererit, jure voluntatis[16] restitui oportebit. — § 3. Cum Pollidius a propinqua sua heres institutus rogatus fuisset, filiæ mulieris, *quidquid ex bonis ejus ad se pervenisset, cum certam ætatem puella complesset, restituere* : idque sibi [mater] ideo[17] placuisse testamento comprehendisset, *ne filiæ tutoribus, sed potius necessitudini res committerentur* : eundemque Pollidium fundum retinere jussisset, præfectis prætorii suasi, fructus, qui bona fide a Pollidio ex bonis defunctæ percepti essent, restitui debere : sive[18] quod fundum ei tantum prælegaverat, sive quod lubrico tutelæ fideicommissi remedium mater prætulerat. — § 4. Si auro, vel argento facto, per fideicommissum relicto, mora intervenerit, an usurarum æstimatio facienda sit, tractari solet. Plane si materiam istam ideo relinquit, ut, ea distracta, pecunia [quæ refecta], fideicommissa solverentur, aut alimenta præstarentur, non oportere frustrationem impunitam esse, responderi oportet : quod si forte ideo relinquit, ut his vasis uteretur, non sine rubore desiderabuntur usuræ : ideoque non exigentur

4. *Idem*, lib. 27 Quæstionum.

Si stipulatus sis, *rem dari vacuamque possessionem tradi*, fructus postea captos actione incerti ex stipulatu, propter inferiora[19] verba, consecuturum te, ratio suadet. An idem de partu ancillæ responderi possit, considerandum est? Nam quod ad verba superiora pertinet, sive factum rei promittendi, sive effectum per traditionem dominii[20] transferendi continent, partus non continetur. Verum si emptor a venditore novandi animo, ita stipulatus est, factum tradendi stipulatus intelligitur : quia non est verisimile, plus venditorem promisisse, quam judicio empti præstare compelleretur. Sed tamen propter illa verba *vacuamque possessionem tradi*, potest dici partus quoque rationem committi incerti stipulatione : etenim, ancilla tradita, partum postea editum in bonis suis reus stipulandi habere potuisset. — § 1. Si post contractam emptionem, ante interpositam stipulationem partus editus, aut aliquid per servum venditori adquisitum est, quod ex stipulatu consequi non poterit, judicio empti consequitur : id[21] enim quod non transfertur in causam novationis, jure pristino peti potest.

5. *Idem*, lib. 28 Quæstionum.

Generaliter observari convenit, bonæ fidei[22] judicium non[23] recipere præstationem, quæ contra bonos mores desideretur.

6. *Idem*, lib. 29 Quæstionum.

Cum de in rem verso cum herede patris vel domini ageretur, et usurarum quæstio moveretur, imperator [Antoninus] ideo solvendas usuras judicavit, quod[24] eas ipse dominus vel pater longo tempore præstitisset. — § 1. Imperator quoque noster Severus filiæ Flavii Athenagoræ, cujus bona fuerant publicata, de fisco ideo numerari decies centena dotis nomine jussit, quod ea patrem præstitisse dotis usuras allegasset.

7. *Idem*, lib. 2 Responsorum.

Debitor usurarius creditori pecuniam obtulit, et eam, cum accipere noluisset, obsignavit, ac deposuit : ex eo[25] die ratio non habebitur usurarum. Quod si postea conventus, ut solveret, moram fecerit, nummi steriles ex eo tempore non erunt.

8. *Idem*, lib. 7 Responsorum.

Equis[26] per fideicommissum relictis, post moram fœtus quoque præstabitur ut fructus, sed fœtus secundus ut causa, sicut partus mulieris.

9. *Idem*, lib. 11 Responsorum.

Pecuniæ fœnebris, intra diem certum debito non soluto, dupli[27] stipulatum, in altero tanto supra[28] modum legitimæ usuræ respondi non tenere : quare pro modo cujuscunque temporis, superfluo detracto, stipulatio vires habebit. — § 1. Usurarum stipulatio, quamvis[29] debitor non conveniatur, committitur : nec inutilis legitimæ usuræ stipulatio videtur sub ea[30] conditione concepta, *Si minores ad diem solutæ non fuerint* : non enim pœna, sed fœnus uberius [justa] ratione sortis promittitur. Si tamen post mortem creditoris nemo[31] fuit, cui pecunia solveretur, ejus temporis inculpatam esse moram constitit : ideo, si majores usuræ prioribus petantur, exceptio doli non inutiliter opponetur.

10. Paulus, lib. 2 Quæstionum.

Partum[32] post litem contestatam editum restituere possessor debet : quem non deberet restituere, si, cum mater peteretur, jam natus fuisset, nisi specialiter et pro hoc egisset.

11. *Idem*, lib. 25 Quæstionum.

Gaius Seius, qui rem publicam gerebat, fœneravit pecuniam publicam sub usuris solitis : fuit autem consuetudo, ut intra certa tempora non inlatis usuris, graviores infligerentur : quidam debitores cessaverunt in solvendis usuris, quidam plus intulerunt, et sic effectum est, ut omne, quod usurarum nomine competebat, etiam pro his, qui cessaverant in usuris, suppleatur : quæsitum est, an illud, quod amplius ex consuetu-

Tit. I. — 1. Lib. 4, C. 32. — 2. L. 37, infr.; L. 13, C. h. t.; L. 38, supr. de negot. gestis. — 3. d. L. 37, L. 10, § 3, supr. mandat.; L. 7, § 10, infr. de administrat. et peric. tut. — 4. *Immo vide* L. 22, in fin. supr. de reb. cred.; L. ult. in fin. supr. de condict. tritic. — 5. *Immo vide* L. 60, in pr. supr. pro socio. — 6. *Immo vide* L. 1, C. de sentent. quæ sine certa quant. — 7. *Immo vide* L. 7, L. 12, supr. si servit. vind. — 8. L. 46, § 3, infr. de admin. et peric. tut. — 9. L. 28, in fin. infr. de admin. et peric. tut.; L. 6, L. 19, C. h. t. — 10. L. 38, § 7, infr. eod.; L. 31, in pr. supr. de reb. cred. — 11. L. 40, in pr. supr. de hered. petit.; L. 20, supr. de rei vind.; d. L. 31. — 12. L. pen. et ult. C. de usur. rei judic. — 13. L. 2, supr. h. t. — 14. L. 32, infr. ad SC. Trebell. — 15. L. 54, in pr. infr. d. t. — 16. *Obs.* L. 58, § pen. infr. d. t. — 17. *Adde* L. 18, infr. de liber. et post. — 18. *Adde* L. 43, § pen. infr. de legat. 2. — 19. *Immo vide* L. 3, § 1, supr. de act. empt. — 20. L. 78, in fin. infr. de verb. oblig. — 21. Fac. L. 18, § 9, infr. de damno infect. — 22. L. 53, L. 54, supr. pro soc.; *adde* L. 6, L. 30, C. de pact.; L. 4, C. de inutil. stipul. — 23. *Immo vide* L. 52, supr. de hered. petit. — 24. *Vide tamen* L. 32, infr. de oper. libert.; L. 28, C. de pact.; L. 7, C. h. t. — 25. L. 6, C. eod. — 26. L. 39, infr. eod. — 27. L. 13, § 26, supr. de act. empt. — 28. L. 29, infr. h. t. — 29. L. 23, infr. de oblig. et act. — 30. L. 1, § 3, supr. de pignorib. — 31. L. 17, § 3, infr. h. t. — 32. L. 2, supr. eod.